پرسی دەوڵەت و زمان و زارە کوردییەکان-1-.. فەرەیدوون سامان*

ماوەیەکە بە هیچ بنەماو میتۆدێکی زانستی زمان ، لێرەو لەوێ دەنگۆیەک هەیە بانگەشەی ئەوە دەکەن کە زاری هەورامی زمانە و جیاوازە لەگەڵ زمانی کوردی، هەڵبەتە ئەم بۆچوونە ڕێگاژەیەکی مێژینەی هەیە ، هەر لە سەردەمی دەورانی دەسەڵاتی ڕەزاخانی پەهلەوی و توێژینەوە کرچەکانی ڤلادیمێر مینۆرسیکییەوە هات ، کاتی گوتی گۆرانەکان لە باکووری دەریای خەزەرەوە بۆ ناوچەی هەورامان هاتوون و زارەکەشیان لەگەڵ زمانی کوردی جیاوازە.

ئاشکرایە زمانی کوردی وەک زمانی هەر نەتەوەیەکی سەر ڕووی زەوین لە چەندان زار و بنزار و دەڤەک پێکهاتووە، سەبارەت بە حوکمی جوگرافیای سرووشتی، چەند هۆکارێکی سیاسی و دابەشکردن و زەوتکردنی بەسەر چوار نەتەوەی دەسەڵاتداردا، لەماوەی سەدساڵەی ڕابردوودا زمانی کوردی ڕووبەڕووی توانەوە و سیاسەتی ئاسمیلاسیۆن بوویەوە، مخابن وەک نەتەوە سەرفرازەکان کورد نەبووە خاوەنی زمانێکی پێوەر و یەکگرتوو بۆ هەموو بەشەکانی کوردستانی گەورە.

وێڕای ئەوەش کە زمانی کوردی جوگرافیایەکی بەرفراوانی هەیە، هەر لە ڕۆژاوای کوردستانەوە تا ڕۆژهەڵات، هەر لە باکوورەوە تا باشوور، جگە لە چەندان دەڤەری کوردنشینی وەک هەبوونی ڕێژەیەکی زۆری ڕەوەندی کورد لە شارەکانی ئەستەنبوڵ و ئیزمیر، لە ئوستانەکانی تاران و مازەنداران و خۆراسان، لە وڵاتانی قافقاس- ئەرمەنستان و گورجستان و ئازەربایجان- تادەگاتە ئاسیای ناڤین، هەروەها ڕێژەیەکی زۆری کوردانی تاراوگە لە پایتەختەکانی وڵاتانی ئەوروپا و ئامریکا و ئوسترالیادا،

لە سەرەتای سەدەی بیستەم و دوای دامەزراندنی دەوڵەتە نەتەوەیەکانی وەک ئێران و تورکیا و عێراق و سووریا، دابەشکردنی بەشێک لە نیشتمانەکەمان، ئەوەی ئەم دەوڵەتانە زیاتر کاریان لەسەر کرد جینۆسایدی کەلتووری و توانەوەی زمانەکەمان بوو، ئەویش لە ڕێگای سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەیمان، لە ڕێگای بە یاسا قەدەغەکردنی زمانی کوردی، کە ئامانجی ستراتیژی ناسیۆنالیستی نەتەوەی سەردەست گۆڕانکاریی دیموگرافی و سیاسەتی بە عەرەبکردن و فارسکردن و تورککردن بوو، ئەویش بە حاشاکردن لە کوردبوونی

پێکهاتە-ئیتنیکە کوردییەکانی وەک هەورامی، ئێزیدی، شەبەک، زازاکی، لەک و لوڕ تا دەگات بەوەی کە حاشا لە کوردبوونی ڕەسەنایەتی کاکەییەکانیش بکەن، دیارە بە بیانووی ئەوەی کە زارەکانیان لە گەڵ زمانی کوردی ناوەند- زاری سۆرانی جیاوازە، هەر بۆیەش ئەوان زمانی کوردی بە یاسا قەدەغە دەکەن، چونکە لێی دەترسن و بە هەڕەشەی دەزانن لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی خۆیان، پێیانوایە دواجار دداننان بە ناسنامەو زمانی کوردی، وڵاتەکەیان پارچەپارچە دەبێت، هەر بۆیەش دەیانەوێ بە هەمیشە زمانی کوردی زمانێکی لەتکراو و سەرکوتکراو و ژێردەستە بێت.
لە سەدساڵەی ڕابردوودا ئەم زار و بنزارە کوردییانە بە پلان و ئەجیندای نەتەوەی دەسەڵاتدار وەک شەڕی تایبەت بەرامبەر بە سیاسەتی جینۆسایدی کەلتووری لە بڕەودایە، تەنانەت گەیشتە ئەو ڕادەیەی ئاخێوەرانی ئەم زمانە و زارەکانی زیندانی بکرێن، تەنانەت هەندێجار لە سێدارەش بدرێن، وێڕای هەوڵی بەردەوامی جینۆسایدی کەلتووری نەتەوەییمان و هاوکات هەوڵی ئەوەیان داوە ئاسمیلاسیۆنی زار و بنزارە کوردییەکانیش بکەن، ئەویش لەسەر بنەمای تیۆرەکانی مەکنزی و مینۆرسکی و هاوڕاکانیان لە هەندێ لەو ڕۆشنبیرە کوردانەی وەک ڕەشید یاسەمی و د.محەمەد موکری و میهرداد ئیزەدی و مەردۆخی سنەیی و ئەمیری حەسەنپوور و شاگردەکانی…
هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدابوون کە ئەم زار و بنزارە کوردییانە وەک زمانی سەربەخۆ و جیاواز لە زمانی کوردی بناسێنن، ئەگەر لە باکورو ڕۆژاوای کوردستاندا، ئاخافتن و نووسین و چاپەمەنی بە زمانی کوردی قەدەغە بووە و سزای زیندانی و ماڵی لەسەر بووە، ئەوا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیشدا هەرچەند قسەکردن بە کوردی قەدەغە نەبووە، هەر لە سەردەمی پاشایەتی پەهلەوی تا کۆماری ئیسلامی بە ڕادەیەک دژایەتی زمان و فەرهەنگی کوردی کراوە و پەراوێزخراوە هەر بە زارێکی لۆکاڵیی و تایفەیی دانراوە و کراوەتە پاشکۆی زمانی فارسی، دەوڵەت هەردەم لە هەوڵی ئەوەدا بووە زارە کوردییەکانی وەک هەورامی و لەک و لوڕ و لە زمانی کوردی بترازینە و یان وەک زمانێکی جیاواز و سەربەخۆ لە زمانی کوردی بیناسێنن.
بێگومان بایەخی زمان بەپێی بۆچوونە ئایدۆلۆژی و میدە فەلسەفییەکان دەگۆڕێت، بەپێی هزری فەلسەفەی ناسیۆنالیزم، زمان یەکێ لە مەرجە هەرە سەرەکییەکانی دروستبوونی نەتەوەیە و بە ژێرخانی کۆمەڵگە دادەنرێت، بەڵام کاتێ لاپەڕەی کتێبەکانی مێژووی کورد هەڵدەدەینەوە، بە دوای ناوی دەوڵەتێکی کوردیدا دەگەڕێین کە لە هەندێک قۆناغی جیاواز و سەردەمی مێژوویدا هەبووە، هەڵبەت بە ناوی جیاوازی هەرێمێک یان بنەماڵەیەک، نەک بە (ناوی کوردستان)،

هیچ باسێکی لەو سەرچاوانەدا نادۆزینەوە، هەر بۆیەش ڕەگەزپەرستەکانی نەتەوەی سەردەست بەتوانجەوە دێن و بە متمانەیەکی زێدەڕۆییەوە بەسەرمەستی هەستێکی ساختەی سەرکەوتن پێمان دەڵێن، هەرچەند بەدوایدا بگەڕێن هیچ شتێک بە ناوی زمانی کوردی نییە و دەوڵەتێکیش بە ناوی کوردستانەوە لە مێژوودا بوونی نەبووە، پاشان لەسەر ئەم لێکۆڵینەوە گوماناویانە کۆمەڵێک ئەنجامی کەموک□و□ی بنیات دەنێن و دەڵێن: بەو پێیەی لە مێژوودا دەوڵەتێکی کوردی بە ناوی کوردستانەوە نەبووە، ئەمە مانای ئەوەیە کە تۆ مافی دامەزراندنی دەو□□ت نییە. لەو کاتەدا تۆ نابیتە شتێکی تر، جگە لە پێکەنینێک لە چاوی ئێمەدا، چونکە تا ئێستا هیچ کوردێک بانگەشەی ئەوەی نەکردووە کە لە ڕۆژگاری دێریندا زمانێکی هاوبەش و دەوڵەتێکی کوردی هەبووە بە ناوی کوردستان.

ئەمە ئەنجامە هەڵەکەی تۆیە، بەرهم□می عەقڵی سەرلێشێواو و تێنەگەیشتنەکەتە. کورد بانگەشەی ئەوە ناکات کە دەوڵەتێکی مێژوویی هەبووە بە ناوی کوردستان، بەڵکو دەڵێن و تکایە بە وردی ئەمە لەبەرچاو بگرن کە ناوچەیەکی جوگرافیای مێژوویی زۆر گەورە و فراوان هەبووە کە کورد هەزاران ساڵە تێیدا ژیاوە، کە ئەمڕۆ بە کوردستان ناوی دەبەن، ئەمەش بەو مانایەیە کە کوردستان ناوی دەوڵەتێکی مێژوویی کوردی نییە، بەڵکو ناوی خاکی کورد و ماڵ و زێدی مێژوویی کوردە. دوای پەیماننامی شومی لۆزان ئەم ڕووبەرە جوگرافییە بەسەر چوار وڵاتی ئێستادا بەشکراوە و کە بریتین لە سوریا، تورکیا، عێراق، ئێران.

جیاوازییەکی بەرچاو لە نێوان ناوی ناوچەیەکی جوگرافیای مێژوویی و ناوی دەوڵەتێکی مێژووییدا هەیە، کورد ئاماژەیە بۆ خاکێکی مێژوویی بە ناوی کوردستان نەک دەوڵەتێکی مێژوویی بەو ناوەوە، هەروەک چۆن ناوچەی مێژوویی هەیە کە بە چەند ناوێک ناسراوە، وەکو میزۆپۆتامیا، ئەنادوڵ، حیجاز (کە لە مێژوودا بە چەندان ناو ناسرابوون، لەوانەش نیمچە دورگەی عەرەب، خاکی دوو مزگەوتی پیرۆز، تەنانەت ئێرانی جاران ناوی -مەملەکەتی مەحرووسە- بووە)، کە هەموویان ئاماژەن بۆ ناوچەیەکی جوگرافی دیارکراو، کوردستانیش بە درێژایی مێژوو بە چەندان ناو ناسراوە، وەک خاکی گوتییەکان، کاردوخییەکان، ئۆرارتووەکان، میزۆپۆتامیا، خاکی زاگرۆسەکان و جەزیرە(میزۆپۆتامیای سەرەوە) و چەندان ناوی تر. وەک دەبینین ناوەکان بە تێپەڕبوونی کات دەگۆڕدرێن، هەروەک چۆن لە ڕۆژگارێکدا زمانی کوردی خۆی لە زاری گۆران بەرجەستە کردبوو بووە زمانی پیرۆزی یارسانەکان و زمانی دەسەڵاتی حەوتسەدەی میرنشینی ئەردەڵان، بەڵام هەموویان ئاماژەن بۆ زمانی کوردی کە خاوەنی

چەندان شاعیری بلیمەتی وەک خانای قوبادی و بێسارنی و مەولەوی تاوەگۆزی و یەک ناوچەی جوگرافی کە ئەویش کوردستانە.
ئێستا کە وێنەکە بۆ ئێوە ڕوونە، دەتوانن جارێکی تر قووڵ ببنەوە ناو کتێبەکانی مێژوو و بەدوای ئەو ناوچە جوگرافییە مێژووییە بگەڕێن کە هەزاران ساڵە گەلی کوردی تێیدا ژیاوە. بۆمان دەردەکەوێت کە ئەم ناوچەیە بە چەند زارێک ناسراوە وەک گۆران و کوردی خوارین هەروەها بە چەند ناوێکی جوگرافیش ناسراوە، وەک بلاد الجبال، میزۆپۆتامیا، ناوچەی جزیرە، خاکی کوردان، زێدی کورد، کوردستان. بۆت دەردەکەوێت کە ئەم دەستەواژانە لە کتێبەکانی مێژوودا زۆرن، هەموویان ئاماژەن بۆ خاکی کوردان و نیشتمانە ڕەسەنەکەی.